

Rapport om grundläggande rättigheter 2017

FRA:s yttranden

Olika insatser genomfördes på både EU-nivå och nationell nivå för att stärka grundläggande rättigheter under 2016, men samtidigt hotade vissa åtgärder att undergräva skyddet av dem. FRA:s Rapport om grundläggande rättigheter 2017 innehåller en granskning av de viktigaste händelserna på området och pekar ut både framsteg och återstående problemområden. Denna publikation presenterar FRA:s yttranden om den huvudsakliga utvecklingen på de tematiska områden som behandlats och en sammanställning över underlagen som styrker dessa yttranden. Det ger en kortfattad men informativ översikt över de viktigaste utmaningarna för EU och dess medlemsstater när det gäller grundläggande rättigheter.

Innehållsförteckning

FOKUS Mellan löfte och verklighet: 10 år av grundläggande rättigheter i EU	2
1. EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och hur den används av medlemsstaterna	4
2. Jämlikhet och icke-diskriminering	6
3. Rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans	8
4. Integrering av romer	11
5. Asyl, viseringar, migration, gränser och integration	13
6. Informationssamhället, privatliv och uppgiftsskydd	16
7. Barns rättigheter	18
8. Tillgång till rättslig prövning, däribland brottsoffers rättigheter	20
9. Utvecklingen i fråga om genomförandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	22

Mellan löfte och verklighet: 10 år av grundläggande rättigheter i EU

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter fyller tio år och vi tittar närmare på några av trenderna bakom den viktigaste utvecklingen för de grundläggande rättigheterna i EU sedan 2007. Sammantaget verkar de berätta en historia om två parallella händelseförlopp. När det gäller institutionerna har EU skapat verktyg för att främja och skydda de grundläggande rättigheterna mer effektivt. Men det finns fortfarande stora skillnader i hur grundläggande rättigheter tillämpas i praktiken och skillnaderna ökar till och med inom vissa områden. För att avhjälpa det här måste lagbokens paragrafer översättas till kraftfulla insatser som skyddar alla EU-invånarens rättigheter i deras vardag. Vi behöver visa att grundläggande rättigheter är en förutsättning för en väl fungerande lagstiftning och politik, men vi måste också lyfta fram "nyttan" med mänskliga rättigheter, "ge rättigheterna ett ansikte" och se till att sociala och ekonomiska rättigheter tillämpas mer enhetligt. Så länge vi inte har en fast förankrad kultur för de grundläggande rättigheterna med konkreta fördelar, kommer många EU-invånare inte att kunna känna sig delaktiga i unionens värderingar.

Den politiska, sociala och ekonomiska utvecklingen på senare tid har visat att det som vi under de senaste tio åren har tagit för givet som en naturlig utveckling mot ökad respekt för grundläggande rättigheter lätt kan drabbas av bakslag. Tillbakagången beror delvis på att EU och nationella lagstiftare har firat framgångar på formell nivå, men att detta ofta inte har överförts till konkreta förbättringar i människors liv. Alltför många upplever fortfarande grundläggande rättigheter som ett abstrakt juridisk begrepp, inte som en uppsättning effektiva och praktiska verktyg som kan göra – och faktiskt gör – skillnad i deras vardag. Detta är en obekväm sanning och något som byrån för grundläggande rättigheter ständigt påminns om i kontakterna med de människor som dagligen upplever kränkningar av sina rättigheter och som får komma till tals i våra stora undersökningar och fältarbeten.

Om vi tittar tillbaka på hur de grundläggande rättigheterna har utvecklats under de senaste tio åren ser vi en rad olika berättelser med flera budskap:

Å ena sidan har EU omvandlat sitt långvariga engagemang för mänskliga rättigheter utanför unionens gränser till en uppsättning interna politiska åtgärder för att skydda och främja grundläggande rättigheter i de 28 EU-länderna. Två viktiga milstolpar visar förändringen tydligt, nämligen

- EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna har trätt i kraft, och
- byrån för grundläggande rättigheter har inrättats.

En annan viktig milstolpe är EU:s anslutning till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, vilket är ett krav enligt Lissabonfördraget.

Å andra sidan finns det fortfarande oroväckande skillnader i hur de grundläggande rättigheterna tillämpas ute i verkligheten. Läget förvärras av den politiska miljön, där vissa väljare och deras representanter i allt högre grad verkar ifrågasätta inte bara vissa rättigheter utan själva konceptet med en rättighetsbaserad politik.

EU och medlemsländerna kommer att behöva hitta effektiva metoder för att

- möta bristen på förtroende för offentliga institutioner och de upplevda hoten från till exempel invandring och globalisering,
- lyfta fram fördelarna med grundläggande rättigheter för alla i EU.

EU-länderna har ännu inte integrerat stadgans budskap helt och hållet i sin administration, sin lagstiftning och sitt rättsväsende. Inte heller tar EU vara på potentialen i stadgans rättigheter fullt ut (till exempel de socioekonomiska rättigheterna) och de används inte som vägledning i EU:s verksamhet. EU begär inte systematiskt oberoende social och juridisk rådgivning för sitt lagstifningsarbete. EU har dessutom inte ännu tillträtt Europakonventionen för mänskliga rättigheter och faller därför inte under Europadomstolens jurisdiktion (Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna). Dessutom finns det fortfarande stora skillnader mellan EU:s interna politik för grundläggande rättigheter och engagemanget för mänskliga rättigheter utanför EU.

För att båda dessa berättelser ska kunna sammanföras till ett gemensamt budskap krävs kraftfulla åtgärder för att överbrygga gapet mellan regelverket för grundläggande rättigheter som princip och tillämpningen av de grundläggande rättigheterna i praktiken. Alla parter måste arbeta hårdare för att se till att de grundläggande rättigheterna leder till verkliga förändringar i vår vardag. Det är vårt enda alternativ om vi 2027 vill kunna se tillbaka på ett framgångsrikt decennium där EU och medlemsländerna förverkligade sina gemensamma värden – ”människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter”.

1. EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och hur den används av medlemsstaterna

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna kompletterar nationella dokument om mänskliga rättigheter och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen). Stadgans fulla potential utnyttjas inte ännu, utan nationella domstolar, parlament och regeringar hänvisar till den i liten omfattning och ofta på ett ytligt sätt. Det finns emellertid exempel på att stadgan tillför värde och gagnas av statusen som en del av unionsrätten, framför allt i domstolsbeslut. Samtidigt saknas politiska initiativ från EU:s medlemsstater för att främja stadgan – även om det tycks finnas en växande insikt om behovet av att utbilda jurister i frågor som rör stadgan.

Enligt EU-domstolens rättspraxis är EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna bindande för EU:s medlemsstater när de agerar inom ramen för EU:s lagstiftning. EU:s lagstiftning påverkar EU-medborgarnas vardag direkt eller indirekt och EU-rätten är tillämplig inom de allra flesta politikområden. Mot bakgrund av detta bör EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna utgöra en tillämplig norm när domare eller tjänstemän utför sina dagliga arbetsuppgifter. FRA:s belägg tyder på att domstolar och förvaltningar på nationell nivå använder sig av stadgan i tämligen begränsad omfattning. Ökad medvetenhet skulle kunna bidra till en bättre och enhetligare tillämpning av stadgan på nationell nivå.

FRA:s yttrande 1.1

EU och dess medlemsstater bör främja ett ökat informationsutbyte om erfarenheter och strategier mellan domare och förvaltningar inom medlemsstaterna, men även över nationsgränserna. Medlemsstaterna bör främja detta informationsutbyte genom att utnyttja befintliga finansieringsmöjligheter på bästa sätt, till exempel inom ramen för programmet Rättsliga frågor.

Enligt artikel 51 (tillämpningsområde) i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna ska nationell lagstiftning som tillämpar EU:s lagstiftning överensstämma med stadgan. Precis som tidigare år har stadgans roll i de nationella lagstiftningsprocesserna

varit tämligen begränsad under 2016: den är ingen uttalad och obligatorisk del av de förfaranden som tillämpas för att granska lagligheten i eller bedöma effekterna av ny lagstiftning – till skillnad från nationella instrument för mänskliga rättigheter som systematiskt beaktas i sådana förfaranden. Liksom tidigare år har dessutom de nationella domstolarna i många beslut där de tillämpat stadgan inte motiverat varför den var tillämplig på de faktiska omständigheterna i målet.

FRA:s yttrande 1.2

Nationella domstolar samt regeringar och/eller parlament kan överväga en mer enhetlig granskning av artikel 51 (tillämpningsområde) för att i ett tidigt skede bedöma huruvida ett rättsligt ärende eller lagstiftningsärende kan ifrågasättas enligt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Standardiserade handböcker om de praktiska stegen för att kontrollera stadgans tillämplighet skulle kunna utarbetas för att ge jurister ett effektivt verktyg vid bedömningen av stadgans relevans för ett visst mål eller lagstiftningsförslag. I nuläget finns sådana handböcker endast i ett fåtal medlemsstater.

Enligt artikel 51 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna ska EU:s medlemsstater respektera rättigheterna och iakttå principerna i stadgan, men även aktivt "främja" tillämpningen av dessa principer

och rättigheter. Mot bakgrund av detta borde fler strategier för att främja stadgan och dess rättigheter på nationell nivå kunna förväntas. Även om sådana strategier inte är så vanligt förekommande förefaller det göras ökade ansträngningar för att erbjuda relevanta yrkesgrupper utbildning i mänskliga rättigheter.

FRA:s yttrande 1.3

EU:s medlemsstater bör se till så att relevanta lagstiftningsärenden och riktlinjer följer stadgan samt intensifiera sina ansträngningar för att säkerställa att stadgans åtaganden införlivas när stater agerar inom ramen för EU:s lagstiftning. Detta skulle kunna omfatta särskilda politiska satsningar för att främja medvetenheten om stadgans rättigheter samt riktade utbildningsmoduler i relevanta kursplaner för nationella domare och andra jurister. Såsom FRA har framhållit tidigare år bör medlemsstaterna införliva utbildning om stadgan i en bredare ram för mänskliga rättigheter, som även omfattar Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen) och rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen).

2. Jämlikhet och icke-diskriminering

EU:s medlemsstater lyckades inte nå en överenskommelse om det föreslagna direktivet till likabehandling före utgången av 2016. Flera medlemsstater har dock fortsatt att utöka skyddet mot diskriminering till att omfatta ytterligare områden och diskrimineringsgrunder. Rättigheterna för personer med funktionshinder har bekräftats i olika nationella domstolsbeslut, och flera insatser har gjorts på internationell, europeisk och nationell nivå för att främja likabehandling av hbtj-personer. Samtidigt utlöste åtgärder och förslag om förbud mot viss klädsel en debatt om religions- och trosfrihet, mot bakgrund av en rädsla för terrorhot. Året avslutades med en ökande insikt om att det inte räcker med att bekämpa diskriminering utifrån en enda skyddsgrund för att komma till rätta med de olika typer av diskriminering som människor i EU upplever i sin vardag.

Förhandlingarna om förslaget till ett rådsdirektiv om genomförande av principen om likabehandling oavsett religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning – likabehandlingsdirektivet – gick in på sitt åttonde år 2016. Ett antagande av detta direktiv skulle garantera att EU och dess medlemsstater tillhandahåller en enhetlig övergripande rättslig ram mot diskriminering på dessa grunder. Vid årets slut hade Europeiska unionens råd ännu inte nått enighet i förhandlingarna, vilket krävs för att direktivet ska antas, eftersom två medlemsstater har allmänna reservationer mot förslaget. Till följd av detta präglas EU-lagstiftningen i praktiken fortfarande av en hierarki när det gäller skydd mot diskriminering utifrån diskrimineringsgrunder. I artikel 21 (principen om icke-diskriminering) i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna anges att all diskriminering på grund av bland annat kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning ska vara förbjuden. Enligt artikel 19 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt kan rådet genom enhälligt beslut i enlighet med ett särskilt lagstiftningsförfarande och efter Europaparlamentets godkännande vidta lämpliga åtgärder för att bekämpa diskriminering på grund av kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning.

FRA:s yttrande 2.1

EU:s lagstiftare bör beakta alla möjligheter att se till att förslaget till direktiv om likabehandling antas skyndsamt för att garantera lika skydd mot diskriminering på grund av religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning inom viktiga livsområden.

Liksom tidigare år har EU:s medlemsstater utökat diskrimineringskyddet till ytterligare diskrimineringsgrunder och andra livsområden under 2016. Vissa medlemsstater har till exempel infört en persons socioekonomiska ställning eller ändrade könstillhörighet som skyddsgrunder i sin nationella lagstiftning. Andra medlemsstater har utökat icke-diskrimineringslagstiftningen till områden som konsumentskydd, åldersrelaterade övertalighetsklausuler och pensionsålder. Dessa åtgärder bidrar ytterligare till att bekämpa diskriminering och främja likabehandling inom ett brett spektrum av livsområden.

FRA:s yttrande 2.2

EU:s medlemsstater bör överväga att lägga till skyddsgrunder mot diskriminering för att utöka tillämpningsområdet för den nationella antidiskrimineringslagstiftningen.

Mot bakgrund av den ökade spänning som terrorismhotet orsakat i EU under 2016 behandlade de nationella domstolarna frågan om när det är godtagbart att förbjuda vissa typer av klädesplagg, där relaterade mål har anhängiggjorts vid EU-domstolen. Dessa fall har visat att införandet av sådana förbud kan leda till att muslimska kvinnor som väljer att bära vissa klädesplagg som ett uttryck för sin religiösa identitet eller trosuppfattning drabbas i oproportionerlig utsträckning och diskrimineras. Enligt artikel 10 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna har var och en rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Enligt artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna ska all diskriminering

på grund av religion eller övertygelse vara förbjuden. I artikel 22 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna föreskrivs även att unionen ska respektera den kulturella, religiösa och språkliga mångfalden.

FRA:s yttrande 2.3

När EU:s medlemsstater överväger eventuella förbud mot symboler eller klädesplagg med religiös koppling bör de i hög grad uppmärksamma behovet av att skydda grundläggande rättigheter och friheter. Rättsliga eller administrativa förslag som läggs fram i detta syfte ska inte på ett oproportionerligt sätt begränsa friheten att utöva sin religion. När denna form av förbud övervägs bör grundläggande rättigheter och behovet av proportionalitet beaktas redan från första början.

Under 2016 växte rösterna allt starkare för att strategin att bekämpa diskriminering utifrån en enda skyddsgrund inte riktigt motsvarar hur människor upplever diskriminering i sin vardag. Detta yttrar sig genom den fortsatta trenden i medlemsstaterna att utöka antidiskrimineringslagstiftningens tillämpningsområde genom att lägga till ytterligare skyddsgrunder och/eller livsområden i tillämplig nationell lagstiftning. Flerfaldig diskriminering är dock en fråga som ofta inte explicit beaktas när EU och dess medlemsstater utvecklar rättsliga och politiska instrument. I slutet av 2016 var det endast nio EU-medlemsstater som uttryckligen tog upp flerfaldig diskriminering i sin nationella lagstiftning. En sådan strategi kan leda till ett bättre erkännande av hur människor upplever diskriminering i sin vardag och göra det möjligt att utarbeta åtgärdsalternativ som verkligen främjar inkludering.

FRA:s yttrande 2.4

EU och dess medlemsstater bör erkänna flerfaldig och intersektionell diskriminering när de utvecklar och genomför rättsliga och politiska instrument för att bekämpa diskriminering samt främja likabehandling och inkludering.

3. Rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans

Rasism och främlingsfientlighet mot flyktingar, asylsökande och migranter förekom fortsatt i hela EU under 2016. Muslimer upplevde en tilltagande fientlighet och intolerans, och många romer fortsatte att utsättas för diskriminering och antiziganism. EU-kommissionen inrättade en högnivågrupp om bekämpande av rasism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans för att stödja nationella insatser på området och för att bekämpa hatbrott och hatpropaganda. EU:s medlemsstater inriktade sin kamp mot hatbrott på olika sätt och reviderade sin klassificering av diskrimineringsmotiv, genomförde kampanjer för ökad medvetenhet och erbjöd specialutbildning för brottsbekämpande personal och åklagare. EU-kommissionen fortsatte också att övervaka genomförandet av direktivet om likabehandling oavsett ras. Bland de återkommande utmaningarna finns olika former av hinder för jämställdhetsorganens effektivitet och oberoende, diskriminerande etnisk profilering och avsaknad av nationella handlingsplaner för att bekämpa rasism.

År 2015 präglades av rasistiska och främlingsfientliga reaktioner gentemot de flyktingar, asylsökande och migranter som kommit till EU och samma tendens fortsatte under 2016 i oförminskad skala. Det rör sig om hatspråk, hot, hatbrott och till och med mord. Men trots detta är det bara ett fåtal medlemsstater som samlar in specifika uppgifter om händelser som är riktade mot flyktingar, asylsökande och migranter. Detta gäller framför allt genomförandet av artikel 1 i EU:s rambeslut om rasism och främlingsfientlighet, vilket anger åtgärder som medlemsstaterna ska vidta för att se till att avsiktliga rasistiska och främlingsfientliga gärningar blir straffbara. I artikel 4 a i den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering anges att konventionsstaterna ska göra uppmaning till rasdiskriminering liksom alla våldshandlingar mot en viss ras eller grupp av personer straffbart enligt lag. Samtliga EU-medlemsstater är parter i denna konvention.

FRA:s yttrande 3.1

EU-medlemsstaterna bör se till att samtliga fall av påstått hatbrott eller hatspråk – även sådana fall som specifikt riktar sig mot asylsökande, flyktingar och migranter – effektivt utreds, lagförs och prövas. Detta ska ske i enlighet med gällande nationella bestämmelser och, där så är relevant, i överensstämmelse med bestämmelserna i EU:s rambeslut om rasism och främlingsfientlighet, europeiska och internationella människorättsåtaganden samt Europadomstolens rättspraxis om hatbrott och hatspråk. Medlemsstaterna skulle även kunna samla in mer detaljerade uppgifter om händelser som är riktade specifikt mot flyktingar, asylsökande och migranter.

Under 2016 hade ett fåtal EU-medlemsstater särskilda nationella handlingsplaner för att bekämpa rasdiskriminering, rasism eller främlingsfientlighet. Detta trots att det enligt FN:s Durbandeklaration och handlingsprogram, som upprättades efter världskonferensen mot rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans, är staterna som har det primära ansvaret för att bekämpa rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans. Att genomföra sådana planer skulle vara ett effektivt sätt för EU:s medlemsstater att säkerställa att de uppfyller sina åtaganden enligt direktivet

om likabehandling oavsett ras och rambeslutet om rasism och främlingsfientlighet. EU:s högnivågrupp för bekämpande av rasism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans – som inrättades i juni 2016 – är ett forum där EU:s medlemsstater kan utbyta praxis för att säkerställa ett framgångsrikt genomförande av sådana handlingsplaner.

FRA:s yttrande 3.2

EU:s medlemsstater bör införa särskilda nationella handlingsplaner för att bekämpa rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans. När dessa planer ska utarbetas kan medlemsstaterna använda sig av den uttömmande och praktiska vägledning som tagits fram av kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter. Enligt den vägledningen bör handlingsplanerna fastställa mål och åtgärder, ansvariga statliga organ och måldatum, ange resultatindikatorer samt föreskriva övervaknings- och utvärderingsmekanismer.

Systematisk insamling av uppdelade uppgifter om fall av etnisk diskriminering, hatbrott och hatspråk kan bidra till ett bättre genomförande av direktivet om likabehandling oavsett ras och rambeslutet om rasism och främlingsfientlighet. Sådana uppgifter gör det även lättare att utvärdera strategier och handlingsplaner för att förhindra och bekämpa rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans. Belägg som har samlats in av FRA visar dock att EU-medlemsstaterna fortfarande brister i sin registrering av fall av etnisk diskriminering och rasistbrott. Händelser som inte har anmälts syns fortfarande inte och innebär att brottsoffren inte har någon möjlighet att begära rättslig prövning. Detta är särskilt relevant eftersom EU:s medlemsstater enligt artikel 6 i den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering har åtagit sig att tillförsäkra ett effektivt skydd och effektiva rättsmedel till brottsoffer. Genom EU:s högnivågrupp för bekämpande av rasism, främlingsfientlighet och andra former av intolerans fortsätter FRA att arbeta tillsammans med medlemsstater, EU-institutioner och internationella organisationer för att bidra till förbättrad registrering och datainsamling om hatbrott.

FRA:s yttrande 3.3

EU:s medlemsstater bör systematiskt registrera, samla in och offentliggöra årsvis jämförbara uppgifter om etnisk diskriminering och hatbrott för att göra det möjligt att utveckla effektiva rättsliga och politiska svarsåtgärder som är evidensbaserade. Dessa uppgifter bör omfatta diskriminerande motiv samt andra kännetecken såsom platserna för incidenterna och anonymiserade uppgifter om offer och förövare. Samtliga uppgifter bör samlas in i enlighet med nationella rättsliga ramar och EU:s dataskyddslagstiftning.

Belägg från 2016 visar att flera organ för främjande av likabehandling ställdes inför budget- och personalnedskärningar eller lagändringar av deras mandat, vilket skulle kunna påverka deras möjlighet att effektivt utföra sitt uppdrag. Enligt artikel 13.1 i direktivet om likabehandling oavsett ras ska samtliga medlemsstater utse ett eller flera organ för främjande av likabehandling av alla personer utan åtskillnad på grund av ras eller etniskt ursprung. I direktivet föreskrivs dock endast miniminormer vad gäller behörigheten för organ för främjande av likabehandling. När det gäller dataskydd hänvisar EU-lagstiftningen uttryckligen till oberoendet och fastställer vad detta oberoende innebär. Enligt den allmänna dataskyddsförordningen, som antogs 2016, ska dataskyddsmyndigheter förfoga över "de personella, tekniska och finansiella resurser samt de lokaler och den infrastruktur" som behövs.

FRA:s yttrande 3.4

EU-medlemsstaterna bör tilldela organ för främjande av likabehandling de personella, tekniska och ekonomiska resurser samt de lokaler och den infrastruktur som krävs för att de ska kunna utföra sitt lagstadgade uppdrag effektivt och oberoende.

Mot bakgrund av den ökade spänning som har uppstått till följd av terroristattacker i EU:s medlemsstater drabbades också personer som tillhör en etnisk minoritet av diskriminerande etnisk profilering under 2016. Detta strider mot principerna i den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, artikel 14 (förbud mot diskriminering) i Europakonventionen om mänskliga rättigheter, Europadomstolens tillämpliga rättspraxis samt EU:s primär- och sekundärlagstiftning. Utbildning och intern övervakning skulle kunna bidra till att upptäcka om det förekommer ett oproportionerligt fokus på etniska minoriteter samt resultera i att behöriga myndigheter vidtar korrigerande åtgärder.

FRA:s yttrande 3.5

EU:s medlemsstater bör sätta stopp för diskriminerande former av etnisk profilering. Det kan åstadkommas genom att brottsbekämpande personal erbjuds systematisk utbildning i anti-diskrimineringslagstiftningen för att bättre förstå omedveten diskriminering samt ifrågasätta stereotyper och fördomar. En sådan utbildning skulle även kunna öka medvetenheten om vilka konsekvenser diskrimineringen får samt hur man kan gå tillväga för att öka allmänhetens förtroende för polisen. EU:s medlemsstater skulle även kunna överväga att registrera hur kontroll- och visiteringsbefogenheterna används och framför allt registrera etnisk tillhörighet för de personer som kontrolleras, i enlighet med nationella rättsliga ramar och EU:s dataskyddslagstiftning.

4. Integrering av romer

Trots ambitiösa mål i nationella integrationsstrategier för romer och betydande bidrag av EU-medel märktes få framsteg under 2016. Det senaste årets uppgifter om romernas situation i fråga om sysselsättning, utbildning, bostäder och hälsa visar att genomförandet av EU-ramen för nationella strategier för integrering av romer går långsamt. Diskriminering och antiziganism lever kvar, och många romer fortsätter i praktiken att drabbas av bostads- och utbildningssegregering. Den föreslagna europeiska pelaren för sociala rättigheter skulle kunna ge ny kraft åt ansträngningarna att integrera romerna om den inkluderar en uttrycklig hänvisning till den icke-diskriminering som garanteras i artikel 21 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.

Under 2016 har romer runtom i EU fortsatt att drabbas av diskriminering, segregering och social utestängning. Det har varit begränsade framsteg med att genomföra de nationella strategierna för integrering av romerna, vilket visar att det krävs en genomgripande översyn av föreslagna och planerade insatser. Det finns även ett behov av att främja ett aktivt och ändamålsenligt deltagande från romernas sida, särskilt på lokal nivå. För att integreringen av romer ska lyckas lokalt är det av största vikt att många olika aktörer deltar aktivt, till exempel lokala myndigheter, det civila samhället och representanter för alla olika delar av lokalbefolkningen. Om detta ska ge övervakningsbara, konkreta resultat ute på fältet behöver deltagandet på nationell nivå omvandlas till ett lokalt engagemang hos romer och lokala myndigheter.

FRA:s yttrande 4.1

EU:s medlemsstater bör se över sina nationella strategier för integrering av romer (eller sina integrerade politiska åtgärder) för att säkerställa att romerna får egna verktyg för att aktivt delta i processen för romernas inkludering. Medlemsstaterna bör uttryckligen identifiera och genomföra särskilda åtgärder för att främja romernas aktiva och ändamålsenliga engagemang, särskilt på lokal nivå.

Resultaten från FRA:s andra omgång av EU-undersökningen av minoriteter och diskriminering (EU-MIDIS II) visar att romerna har fortsatt att diskrimineras på grund av sin etniska tillhörighet under 2016. De drabbas av social utestängning och marginalisering, som förstärks av fattigdom, och utsätts för hatbrott. De flesta romer som vistas i EU åtnjuter fortfarande inte den rätt till icke-diskriminering som de tillerkänns enligt artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, direktivet om

likabehandling oavsett ras samt andra europeiska och internationella människorättsinstrument. Visserligen är det enligt direktivet om likabehandling oavsett ras förbjudet med etnisk diskriminering och EU:s rambeslut om rasism och främlingsfientlighet föreskriver straffrättsliga åtgärder, men enbart dessa rättsliga åtgärder räcker inte för att komma till rätta med diskrimineringen av romerna. Dessa åtgärder behöver kombineras med en aktiv, inkluderande politik för att motverka den bristande likabehandling och den fattigdom som romer ofta lever under.

FRA:s yttrande 4.2

EU:s medlemsstater bör säkerställa en effektiv tillämpning av direktivet om likabehandling oavsett ras och rambeslutet om rasism och främlingsfientlighet för att bekämpa den fortsatta diskrimineringen av romer och antiziganismen. De bör anta explicita politiska åtgärder för att komma till rätta med antiziganismen i sina nationella strategier för integrering av romer eller i sina integrerade politiska åtgärder.

Resultaten från FRA:s andra omgång av EU-undersökningen av minoriteter och diskriminering (EU-MIDIS II) visar att sysselsättning är ett område där diskrimineringen mot romer utlöser utsatthet på en rad områden – närmare bestämt i fråga om inkomst, utbildning och boendeförhållanden. Arbetslöshetens negativa konsekvenser drabbar hela hushåll – inte enbart de arbetslösa. Romska barn och kvinnor utgör särskilt utsatta grupper vars rättigheter riskerar att kränkas.

FRA:s yttrande 4.3

EU bör överväga att inkludera integrering av romer i den föreslagna europeiska pelaren för sociala rättigheter. Denna pelare ska omfatta särskilda bestämmelser för att motverka risken för strukturell diskriminering genom att till exempel stärka bestämmelserna för likabehandling på arbetsplatsen och säkerställa att marginaliserade befolkningsgrupper kan utöva sina rättigheter på ett effektivt sätt.

För att kunna följa vilka framsteg som har gjorts i fråga om integreringen av romer krävs det tillförlitliga uppgifter – om vidtagna åtgärder, processer och resultat för befolkningen. Mer behöver göras för att säkerställa tillgången till tillförlitliga insamlade uppgifter och den kontinuerliga övervakningen av integreringen av romer. Detta behov bekräftades i Europeiska revisionsrättens särskilda rapport om EU:s politiska initiativ och ekonomiska stöd till integrering av romer. I rapporten konstaterades att bristen på heltäckande och tillförlitliga uppgifter fortsätter att vara ett problem som inte enbart gäller projekten utan även påverkar det politiska beslutsfattandet på EU-nivå och nationell nivå. Men det finns verktyg som möjliggör en kontinuerlig övervakning, och relevanta aktörer kan använda sig av dessa verktyg.

FRA:s yttrande 4.4

EU:s medlemsstater bör – i enlighet med nationella rättsliga ramar, EU:s dataskyddslagstiftning samt med ett aktivt och ändamålsenligt deltagande från romska befolkningsgrupper – samla in anonymiserade data uppdelade efter etnisk tillhörighet, som gör det möjligt att bedöma de nationella strategierna för integrering av romer samt politiken för inkludering av romer. Eurostat skulle kunna inkludera relevanta frågor i stora undersökningar såsom arbetskraftsundersökningen och EU-statistiken om inkomst- och levnadsförhållanden, i linje med Europeiska revisionsrättens rekommendation. För att bedöma genomslagskraften i åtgärderna för att integrera romerna bör medlemsstaterna även utarbeta eller använda befintliga övervakningsverktyg inom ramen för nationella strategier för integrering av romer.

5. Asyl, viseringar, migration, gränser och integration

Fler än 5 000 människor dog när de försökte ta sig över havet till Europa under 2016, även om antalet irreguljära migranter som nådde Europa via havet minskade med över 60 % till 350 000 under 2016. Omfattande förändringar av det europeiska asylsystemet föreslogs samtidigt som ansträngningarna för att effektivisera återvändandepolitiken intensifierades. Lagliga vägar att nå tryggheten i Europa förblev en illusion för de flesta migranter, eftersom de små framsteg som gjorts kring humanitära inreseprogram uppvägdes av nya begränsningar i möjligheten till familjeåterförening i vissa av EU:s medlemsstater. Förstärkningar av it-system gjordes för att förbättra kampen mot irreguljär migration och bättre svara på hot från grov brottslighet. Att integrera det stora antal människor som beviljats internationellt skydd visade sig samtidigt vara en utmaning, bland annat i fråga om utbildning.

Under 2016 har EU-institutionerna och medlemsstaterna gjort betydande insatser för att utveckla ytterligare informationssystem som ska användas för migrationshantering och inre säkerhet. Befintliga system har ändrats och förslag till nya system har lagts fram. Inför framtiden planeras dessa system göras "driftskompatibla" så att behöriga myndigheter kan få åtkomst till flera system samtidigt. Farhågor som rör därmed sammanhängande grundläggande rättigheter kommer att behandlas i en kommande FRA-publikation om driftskompatibiliteten i EU:s informationssystem. I många fall är det inte direkt uppenbart hur informationssystemen kommer att påverka de grundläggande rättigheterna. Konsekvenserna av att det lagras felaktiga personuppgifter kan drabba den enskilda personen först flera år senare – till exempel när han eller hon ansöker om visering eller uppehållstillstånd. Artikel 8 (skydd av personuppgifter) i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och i synnerhet dess princip om ändamålsbegränsning (dvs. att uppgifter endast används till det ursprungligen avsedda ändamålet) är en central utgångspunkt när tekniska lösningar utvecklas för att förbättra driftskompatibiliteten mellan olika informationssystem. För alla åtgärder som vidtas för att förbättra befintliga informationssystem och upprätta nya sådana system bör det därför göras en omfattande bedömning av konsekvenserna för de grundläggande rättigheterna.

FRA:s yttrande 5.1

EU och dess medlemsstater bör säkerställa att informationssystemen för migrationshantering utformas så att personalen som hanterar uppgifterna i dessa system endast får tillgång till uppgifter de behöver utifrån sina arbetsprofiler. Personalen bör endast få tillgång till sådan information som är relevant för de specifika arbetsuppgifter som den utför vid en viss tidpunkt samt vara helt medveten om vilka databaser den använder. Eftersom driftskompatibiliteten innebär att fler uppgifter – även biometriska – blir mer lättillgängliga, bör medlemsstaterna utveckla kvalitetsstandarder och administrativa förfaranden för att säkerställa att uppgifterna är korrekta samt begränsa riskerna för att uppgifterna obehörigen sprids till tredje parter eller länder. De bör även införa särskilda skyddsmekanismer för att garantera att driftskompatibiliteten inte inverkar negativt på rättigheterna för utsatta personer, till exempel sökande av internationellt skydd eller barn, eller leder till diskriminerande profilering.

Artikel 6 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna samt EU:s sekundärlagstiftning för asyl och återvändande förutsätter att medlemsstaterna i varje enskilt fall undersöker om det går att använda sig av mildare åtgärder innan de tar till frihetsberövande. I slutet av 2016 föreskrev samtliga EU-medlemsstater alternativ till frihetsberövande i sin nationella lagstiftning, men i vissa fall gällde dessa alternativ enbart vissa kategorier. Att det anges alternativ till frihetsberövande i den nationella lagstiftningen är dock inte i sig någon garanti för att alternativen tillämpas. I praktiken används de fortfarande i liten utsträckning.

FRA:s yttrande 5.2

EU:s medlemsstater bör kräva att de ansvariga myndigheterna i varje enskilt fall undersöker om det går att uppnå ett berättigat mål genom mindre ingripande åtgärder innan de utfärdar ett beslut om frihetsberövande. Om så inte är fallet bör myndigheterna ange skälen med hänvisning till de faktiska omständigheterna och lagstiftningen.

För de flesta flyktingar är de lagliga möjligheterna att ta sig i säkerhet fortfarande mest av illusorisk karaktär. När det gäller vidarebosättning skedde det vissa framsteg under 2016, men samtidigt gick utvecklingen i fråga om familjeåterförening ett steg bakåt, eftersom flera EU-medlemsstater införde begränsningar i sin nationella lagstiftning. Varje åtgärd som genomförs av en medlemsstat som agerar inom ramen för EU:s lagstiftning måste vara i överensstämmelse med rättigheterna och principerna i EU-stadgan för grundläggande rättigheter, som förankrar rätten till skydd för privat- och familjeliv i artikel 7. För flyktingar och personer som beviljats alternativt skydd kan man i allmänhet anta att det finns oöverstigliga hinder för att deras familjer ska kunna bo kvar i hemlandet och att det vanligtvis inte är ett alternativ att bilda familj i ett transitland.

FRA:s yttrande 5.3

EU:s medlemsstater bör överväga att använda en kombination av flyktingrelaterade ordningar och mer flyktingvänliga, reguljära mobilitetsordningar för att främja lagliga vägar till EU. I samband med detta bör de avstå från att införa lagstiftning som skulle förhindra, motverka eller kraftigt försena familjeåterföreningar för personer som har beviljats internationellt skydd.

För att komma tillrätta med medlemsstaternas olika strategier skulle EU kunna överväga att reglera familjeåterförening för personer som omfattas av alternativt skydd.

Att upprätthålla varje barns rätt till utbildning i det kontinuerliga flödet av migrant- och flyktingfamiljer i EU är ett viktigt ansvar för EU:s medlemsstater. Artikel 14 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och artikel 28 i FN-konventionen om barnets rättigheter garanterar att alla barn har rätt till utbildning, även migrant- och flyktingbarn. Att säkerställa att alla barn åtnjuter sin rätt till utbildning gynnar inte bara dem själva, utan även de samhällen där de bor. Detta visar att det är viktigt och fördelaktigt både för ekonomin och samhället att investera i mänskliga rättigheter. Under 2016 har de flesta medlemsstater erbjudit språkstöd och visat en vilja att integrera flykting- och migrantbarn i traditionella skolklasser, för att möjliggöra att de lär känna andra barn och investera i långvarig och varaktig social sammanhållning. Separerad och segregerad skolgång förekommer dock fortfarande i alltför stor omfattning.

FRA:s yttrande 5.4

EU:s medlemsstater bör säkerställa att migrant- och flyktingbarn får effektivt stöd i språkligt, socialt och psykologiskt hänseende utifrån individuella behovsbedömningar. Detta skulle förbereda dem för skolgången och en framgångsrik integrering i undervisningsmiljöer och lokalsamhällen. Det bör utarbetas riktlinjer och åtgärder för att förhindra att migrant- och flyktingbarn sätts i separata skolor och segregeras och för att främja deras tillträde till traditionella skolklasser och det vanliga utbildningssystemet.

FRA:s belägg visar att de flesta EU-medlemsstater under 2016 har ökat sina insatser för att slussa in migrant- och flyktingbarn i undervisningen och hjälpa dem att integreras. I ett fåtal fall förekommer det dock fortfarande att migrant- och flyktingbarn inte går i skolan, och vissa lokalsamhällen och föräldrar till inhemska barn reagerar negativt eller till och med våldsamt inför tanken att de ska gå i skolan med andra barn. Uttryck för intolerans och hat mot migrant- och flyktingbarn som innebär att barnen fråntas sin rätt till utbildning strider mot EU-rätten och nationell lagstiftning mot diskriminering och hat. Att bemöta föräldrarnas oro kan bidra till ökad integration och främja migranters och flyktingars delaktighet i lokalsamhällena.

FRA:s yttrande 5.5

EU:s medlemsstater bör på lämpligt sätt bemöta diskriminerande eller våldsamma reaktioner på migrant- och flyktingbarns skolgång, både genom brottsbekämpande åtgärder och genom insatser för att främja ömsesidig förståelse och social sammanhållning. De bör använda sig av positiva åtgärder för att bekämpa fördomar och bidra till att undanröja obefogade farhågor. Medlemsstaternas myndigheter bör även verkställa lagar och föreskrifter mot diskriminering och hatmotiverade brott oavsett grund – till exempel etnisk tillhörighet, ras och religion – som har trätt i kraft i samtliga EU-medlemsstater.

Att involvera barnens föräldrar och familjer i det som händer i skolan och stödja deras ansträngningar för att engagera sig är en viktig del av utbildnings- och integrationsprocessen. En tredjedel av EU-medlemsstaterna tillhandahåller stöd och uppmuntran till migrant- och flyktingbarnens föräldrar och familjer genom att engagera dem i utbildningsprocessen genom information, rådgivning och språkstöd. Sådana åtgärder kan förbättra barnens skolresultat, barnens och familjernas engagemang i undervisningen och lokalsamhällena samt främja ökad delaktighet i samhället. Det europeiska integrationsnätverket, vars ställning har stärkts genom kommissionens handlingsplan för integration som sjösattes i juni 2016, utgör ett lämpligt ramverk och forum för att utbyta bästa praxis och lösningar som kan hjälpa medlemsstaterna att både uppfylla sina människorättsåtaganden och framgångsrikt investera i mer sammanhållna och inkluderande samhällen.

FRA:s yttrande 5.6

EU:s medlemsstater bör utbyta god praxis och erfarenheter när det gäller hur utbildning kan bidra till integration, främja att barnens föräldrar och familjer är delaktiga i det som händer i skolan samt göra verklighet av rätten till utbildning för alla barn.

6. Informationssamhället, privatliv och uppgiftsskydd

Årets terroristattacker i Bryssel, Nice och Berlin innebar att debatten om sätt att effektivt bekämpa terrorismen i enlighet med rättsstatsprincipen intensifierades ytterligare. Med anknytning till detta vidtogs ett antal åtgärder på både EU-nivå och nationell nivå. Åtgärderna innefattar nationella reformer kring övervakningsåtgärder, samråd om kryptering och antagande av direktivet om passageraruppgifter. Antagandet av den allmänna dataskyddsförordningen och dataskyddsdirektivet för polisen och den brottsbekämpande sektorn (polisdirektivet) innebar samtidigt ett viktigt steg mot ett modernare och effektivare system för dataskydd. EU föreslog under 2016 inte någon ändring av lagstiftningen till följd av EU-domstolens tidigare ogiltigförklarande av datalagringsdirektivet, men domstolens nya rättspraxis har ytterligare tydliggjort hur datalagring kan ske i överensstämmelse med de grundläggande rättigheterna.

FRA:s belägg, som baseras på den forskning om skyddet av grundläggande rättigheter vid storskalig övervakning som har utförts på begäran av Europaparlamentet, visar att ett antal av EU:s medlemsstater har ändrat sin rättsliga ram för insamling av underrettelser. Det är ändringar som har genomförts efter en våg av terroristattacker och som gett behöriga myndigheter ökade befogenheter och större teknisk kapacitet. Samtidigt kan myndigheternas inkräktande befogenheter komma att öka – vilket kan påverka de grundläggande rättigheterna till respekt för privatliv och skydd av personuppgifter. EU-domstolen och Europadomstolen ger viktig vägledning om hur dessa rättigheter skyddas på bästa sätt. Rättsliga garantier omfattar följande: materiella och processuella garantier om en åtgärds nödvändighet och proportionalitet, en oberoende tillsyn av och garanti om mekanismer för effektiva rättsmedel och bestämmelser om att tillhandahålla belägg för övervakning av en person. Omfattande samråd kan bidra till att säkerställa att lagreformer om underrättelser effektiviserar tjänsternas legitima funktion och får medborgarnas stöd.

FRA:s yttrande 6.1

EU:s medlemsstater bör genomföra ett omfattande offentligt samråd med alla olika aktörer, säkerställa öppenhet kring lagstiftningsprocessen samt införliva relevanta internationella och europeiska standarder och garantier när reformer införs i deras övervakningslagstiftning.

Den integritetsfrämjande teknik som kanske är allra mest tillgänglig är kryptering. Denna metod för att

säkerställa säker databehandling erkänns såväl i den allmänna dataskyddsförordningen som i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation. Krypteringsskyddet kan dock användas även för olagliga och kriminella syften. Spännvidden av tjänster som erbjuder totalsträckskryptering bidrar också till den ökade motsättningen mellan att å ena sidan trygga privatlivet och å andra sidan bekämpa brott, eftersom de är utformade på ett sådant sätt att de förhindrar eller försvårar de brottsbekämpande myndigheternas tillgång till krypterade uppgifter. För att ta itu med denna utmaning har vissa medlemsstater börjat överväga – eller redan infört – lagstiftning med krav på att tjänsteleverantörerna ska ha inbyggda krypteringsbakdörrar som, på begäran, ger brottsbekämpande myndigheter och underrättelse-tjänster tillgång till alla krypterade uppgifter. Men som många redan konstaterat kan sådana inbyggda bakdörrar leda till ett allmänt försämrat krypteringsskydd, eftersom de kan upptäckas och utnyttjas av alla som har tillräckliga tekniska kunskaper. En sådan exponering skulle gå stick i stäv med dataskyddskraven och urskillningslöst påverka säkerheten i fråga om länders, företags och privatpersoners kommunikation och lagrade uppgifter.

FRA:s yttrande 6.2

EU:s medlemsstater bör säkerställa att de åtgärder som vidtas för att hantera utmaningarna i samband med kryptering står i proportion till det berättigade målet att bekämpa brott och inte på ett obefogat sätt ingriper i rätten till privatliv och dataskydd.

I den allmänna dataskyddsförordningen, som ska tillämpas från och med 2018, föreskrivs bättre normer för att uppnå ett effektivt och adekvat skydd av personuppgifter. Dataskyddsmyndigheterna kommer att få en ännu viktigare roll när det gäller att garantera rätten till uppgiftsskydd. Varje ny rättsakt inom dataskyddsområdet måste vara i linje med förordningens förbättrade normer. Under 2016 antog EU till exempel ett beslut om huruvida ett adekvat skydd för internationella dataöverföringar säkerställs genom skölden för skydd av privatlivet i EU och Förenta staterna. I detta beslut anges uttryckligen att Europeiska kommissionen regelbundet ska bedöma om villkoren för adekvat skydd fortfarande är uppfyllda. Skulle bedömningen inte ge något tillfredsställande resultat efter det att den allmänna dataskyddsförordningen har börjat tillämpas, ska kommissionen enligt beslut ha rätt att anta en genomförandeakt om upphävande av skölden för skydd av privatlivet. Under 2016 antog EU även sin första rättsakt om cybersäkerhet – direktivet om säkerhet i nätverks- och informationssystem – och i början av 2017 lade kommissionen fram ett förslag till förordning om integritet och elektronisk kommunikation, som ska ersätta direktivet om integritet och elektronisk kommunikation, inom ramen för strategin för en digital inre marknad.

FRA:s yttrande 6.3

EU:s medlemsstater bör införliva direktivet om säkerhet i nätverks- och informationssystem i sina nationella rättsliga ramar med beaktande av artikel 8 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna samt principerna i allmänna dataskyddsförordningen. Medlemsstater och företag bör även agera i enlighet med dessa normer när de behandlar eller överför personuppgifter på basis av skölden för skydd av privatlivet i EU och Förenta staterna.

Under 2014 låg fokus på huruvida uppgifter ska lagras eller inte, men under 2015 stod det klart att medlemsstaterna ser uppgiftslagring som en effektiv åtgärd för att säkerställa skydd av nationell säkerhet, allmänhetens säkerhet och bekämpning av grov brottslighet. Det har varit begränsade framsteg inom det här området under 2016: EU har inte lagt fram något förslag till reviderad lagstiftning

som respons på att datalagringsdirektivet ogiltigförklarades för två år sedan, medan däremot EU-domstolen har utvecklat sin rättspraxis om det skydd av grundläggande rättigheter som krävs för laglig datalagring hos telekomleverantörer.

FRA:s yttrande 6.4

Inom sina nationella ramar för datalagring bör EU:s medlemsstater undvika allmän och urskillningslös datalagring hos telekomleverantörerna. Den nationella lagstiftningen bör omfatta stränga proportionalitetskontroller och lämpliga rättssäkerhetsgarantier så att rätten till privatliv och skydd av personuppgifter garanteras effektivt.

Europaparlamentets utskott för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor (LIBE) avlog förslaget till ett EU-direktiv om passageraruppgifter i april 2013 till följd av de frågor som ställts om proportionalitet och nödvändighet samt brist på garantier av uppgiftsskydd och insyn för passagerare. EU:s lagstiftare, som framhöll hur viktigt det är att bekämpa terrorism och grov brottslighet, enades 2016 om ett reviderat EU-direktiv om passageraruppgifter och antog texten. Medlemsstaterna måste införliva direktivet i nationell lagstiftning senast i maj 2018. Den antagna texten innehåller förbättrade skyddsgarantier, vilket FRA även föreslog i sitt yttrande från 2011 om EU:s system för insamling om personuppgifter. Detta omfattar ökade krav, tillgänglighet och proportionalitet samt ytterligare garantier för uppgiftsskydd. Direktivet täcker emellertid inte vissa aspekter som rör skyddet av grundläggande rättigheter.

FRA:s yttrande 6.5

EU:s medlemsstater bör förbättra garantierna för uppgiftsskydd för att säkerställa att högsta nivå i fråga om grundläggande rättigheter har inrättats. Det gäller även för införlivandet av EU:s direktiv om passageraruppgifter. Mot bakgrund av senare rättspraxis från EU-domstolen bör garantierna framför allt inriktas på motiveringen till att lagra passageraruppgifter samt effektiva rättsmedel och oberoende tillsyn.

7. Barns rättigheter

Nästan 27 % av alla barn i EU befinner sig i riskzonen för fattigdom eller socialt utanförskap. Även om det är en viss förbättring jämfört med de föregående åren innebär det att EU:s mål för 2020 förblir utom räckhåll. EU:s nya pelare för sociala rättigheter skulle kunna spela en viktig roll för att komma till rätta med barnfattigdom. Antagandet av ett direktiv om rättssäkerhetsgarantier för barn som misstänks eller anklagas för brott förväntas förbättra ungdomsrättsvården och leda till fler skyddsåtgärder för barn som begår brott. Samtidigt fortsatte tusentals barn att komma som migranter eller asylsökande till Europa under 2016, ensamma eller i sällskap med sina föräldrar. Att erbjuda dessa barn skydd och omvårdnad har trots medlemsstaternas ansträngningar varit en stor utmaning. Det förekom brister i mottagningsförhållandena, med rättssäkerhetsgarantier som inte var enhetligt genomförda, fosterhem som bara användes i liten omfattning och system för förmynderskap som ofta inte räckte till. Förhållandena underströk vikten av att EU ersätter den handlingsplan för ensamkommande barn som löpt ut med en ny plan för migrerande barn.

Nästan 27 procent av alla barn riskerar att drabbas av fattigdom eller social utestängning, vilket alltjämt är en hög nivå. Eftersom detta är ett EU-genomsnitt är andelen högre i en del EU-medlemsstater och bland vissa grupper, till exempel romska barn eller barn med invandrabakgrund. Europa 2020-strategins mål om att minska fattigdomen är därmed fortfarande långt ifrån uppnått. I artikel 24 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna fastställs att barn har rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd. I den europeiska planeringsterminen lyfter dock EU-institutionerna och medlemsstaterna inte fram barnfattigdom och social utestängning i någon större utsträckning. EU har genomfört flera initiativ som skulle kunna stärka medlemsstaternas lagstiftande, politiska och ekonomiska åtgärder, däribland Europeiska kommissionens rekommendation från 2013 *Bryta det sociala arvet – investera i barnens framtid*, stödprogrammet för strukturreformer för perioden 2017–2020 samt antagandet av en barninriktad europeisk pelare för sociala rättigheter.

FRA:s yttrande 7.1

EU bör lägga ökad vikt vid att ta ett helhetsgrepp på barnfattigdom och social utestängning i den europeiska planeringsterminen – för att på ett bättre sätt ta hänsyn till kommissionens rekommendation från 2013 – samt i kommande initiativ som den europeiska pelaren för sociala rättigheter. I den europeiska planeringsterminen skulle exempelvis fokus kunna läggas speciellt på de EU-medlemsstater där barnfattigdomen har legat på en hög och oförändrad nivå de senaste åren.

Med stöd av Europeiska kommissionen skulle EU:s medlemsstater kunna analysera och, när så är lämpligt, upprepa framgångsfaktorer från lagstiftning samt ekonomisk och social politik i de medlemsstater som har lyckats förbättra situationen för barn och deras familjer under senare år.

Direktivet om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden är en viktig milstolpe inom ett viktigt rättsområde som ofta ger upphov till tvister. Befintlig forskning liksom rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) och nationella domstolar visar att det behövs särskilda skyddsåtgärder för barn som lever i konflikt med lagen. FRA:s forskning om barn och rättssystemet visar att det ofta finns en rättslig ram för att skydda barnen, men att det fortfarande är svårt att tillämpa lagstiftningen rent praktiskt, vilket

främst beror på att det saknas praktiska verktyg, vägledning eller utbildning för yrkesverksamma.

FRA:s yttrande 7.2

EU:s medlemsstater bör genomföra en nationell översyn för att identifiera nuvarande praxis och hinder, luckor eller brister inom deras olika system för ungdomsrättsvård. Efter denna nationella översyn bör det utarbetas en handlingsplan för att fastställa politiska åtgärder och nödvändiga resurser i syfte att fullt ut genomföra direktivet om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Detta skulle kunna omfatta utbildning för rättsliga aktörer eller framtagande av praktiska riktlinjer för individuella bedömningar samt åldersanpassad information till barn.

Under 2016 fortsatte det att komma migrerande och asylsökande barn till Europa, antingen på egen hand eller tillsammans med sina familjer. De belägg som FRA har samlat in visar att det trots medlemsstaternas ansträngningar finns tydliga brister i mottagningsystemet för ensamkommande barn. Det saknas till exempel specialinrättningar, och inrättningarna för det första mottagandet och transitfasen är överfulla eller bristfälliga. Alternativet att placera ensamkommande barn i fosterfamiljer tillämpas fortfarande inte i någon större utsträckning. Det finns belägg som pekar på att lämpliga mottagningsförhållanden är en avgörande faktor för att förhindra att barn utsätts för människohandel, utnyttjas eller försvinner. Europeiska kommissionen har lagt fram ett antal förslag för att reformera det gemensamma europeiska asylsystemet, men 2011–2014 års handlingsplan för ensamkommande barn har ännu inte förlängts.

FRA:s yttrande 7.3

Som komplement till EU-medlemsstaternas initiativ bör EU utarbeta en EU-handlingsplan för migrerande barn, inbegripet ensamkommande barn, och fastställa tydliga politiska prioriteringar och åtgärder.

EU:s medlemsstater bör stärka sina barnskyddssystem genom att tillämpa nationella standarder om alternativ omvårdnad för asylsökande och immigrerande barn, med särskilt fokus på omvårdnadens kvalitet. Detta bör inbegripa att ensamkommande barn placeras i fosterfamiljer, vilket föreskrivs i direktivet om mottagningsförhållanden. Medlemsstaterna bör även avsätta tillräckligt med resurser till de kommunala enheter som erbjuder stöd till ensamkommande barn.

Att utse en vårdnadshavare för varje ensamkommande barn är fortfarande en utmaning, vilket framgår av de belägg som FRA har samlat in. De största problemen handlar om de långvariga utnämningförfarandena och tidsperspektiven, svårigheterna att rekrytera kvalificerade förmyndare, det stora antalet barn som tilldelas varje förmyndare samt bristen på oberoende och garanterat opartiska förmyndarskapsinstitutioner i vissa EU-medlemsstater. Europeiska kommissionens förslag till översyn av direktivet om mottagningsförhållanden innehåller förbättringar av förmyndarskapssystemen för ensamkommande barn. Enligt förslaget ska det utses en förmyndare som ansvarar för att se till barnets bästa när det gäller alla aspekter av barnets liv och inte enbart fungerar som barnets företrädare i rättsliga förfaranden. Enligt förslagen till revidering av Dublinförordningen respektive direktivet om asylförfaranden ska det däremot endast utses ett "juridiskt ombud" och inte en "förmyndare".

FRA:s yttrande 7.4

EU:s lagstiftare bör presentera ett enhetligt koncept för förmyndarskapssystemen, där målet tydligt ska vara att tillvarata de ensamkommande barnens bästa inom alla aspekter av deras liv.

EU:s medlemsstater bör säkerställa att barnskyddssystemen och myndigheterna med ansvar för förmyndare får ökad betydelse i de asyl- och migrationsförfaranden där barn är involverade. Medlemsstaterna bör utveckla eller stärka sina förmyndarskapssystem och avsätta de resurser som krävs. De bör säkerställa att det skyndsamt utses tillräckligt många kvalificerade och oberoende vårdnadshavare för alla ensamkommande barn. Som stöd för denna process kan de överväga lovande praxis samt befintliga forskningsrön och handböcker, till exempel Europeiska kommissionens och FRA:s gemensamma handbok Förmyndarskap för barn som inte tas om hand av sina föräldrar.

8. Tillgång till rättslig prövning, däribland brottsoffers rättigheter

Under året tog EU och andra internationella aktörer sig an olika utmaningar som rör rättsstatsprincipen och rättsväsendet. Flera av EU:s medlemsstater stärkte rätten för personer som misstänks eller anklagas för brott genom att införliva relevant sekundärrätt i den nationella lagstiftningen, och EU antog nya direktiv för att införa ytterligare skyddsåtgärder. Många medlemsstater vidtog även åtgärder för att förbättra den praktiska tillämpningen av brottsofferdirektivet i syfte att åstadkomma verkliga förändringar för brottsoffer, bland annat i fråga om stödverksamheter. Under 2016 undertecknade EU:s tre senaste medlemsstater – Bulgarien, Tjeckien och Lettland – Istanbulkonventionen, och underströk därmed att alla EU:s medlemsstater accepterar konventionen som definition av de europeiska normerna för skyddet av de mänskliga rättigheterna i fråga om våld mot kvinnor och våld i hemmet. Konventionen ledde också till ytterligare lagstiftningsinitiativ på medlemsstatsnivå.

Under 2016 fortsatte EU och andra internationella aktörer att hantera aktuella utmaningar på rättsområdet och i synnerhet rättsstatsprincipen. Rättsstatsprincipen är en del av och förutsättning för skyddet av alla värderingar som anges i artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (FEU). Händelseutvecklingen i Polen när det gäller rättsstatsprincipen och de grundläggande rättigheterna ledde för första gången till att Europeiska kommissionen genomförde en bedömning av läget i en medlemsstat med stöd av sin ram för rättsstatsprincipen. Detta utmynnade i ett formellt yttrande följt av rekommendationer om hur landet bör komma till rätta med de problem i fråga om rättsstatsprincipen som noterats. Sedan den polska regeringen avfärdade dessa rekommendationer utfärdade kommissionen kompletterande rekommendationer, där den senaste händelseutvecklingen i Polen beaktades.

FRA:s yttrande 8.1

Alla berörda aktörer på nationell nivå, däribland regeringar, parlament och domstolsväsende, måste utöka insatserna för att upprätthålla och förstärka rättsstatsprincipen. De har alla ett ansvar för att åtgärda problem i fråga om rättsstatsprincipen och har stor betydelse för att förhindra att rättsstatsprincipen urholkas. EU och internationella aktörer uppmanas att stärka sina ansträngningar för att utarbeta objektiva jämförande kriterier (såsom indikatorer) och kontextuella bedömningar. Polen bör överväga råden från europeiska och internationella mekanismer som övervakar de mänskliga rättigheterna, bland annat kommissionens rekommendationer som utfärdats som ett led i dess tillämpning av ramen för rättsstatsprincipen.

Många EU-medlemsstater har fortsatt att lägga fram förslag till lagändringar för att uppfylla kraven i direktiven 2010/64/EU och 2012/13/EU – om rätt till tolkning och översättning respektive information vid straffrättsliga förfaranden – efter det att tidsfristerna för att införliva direktiven gått ut. Medlemsstaterna har även antagit nya lagar för att införliva direktiv 2013/48/EU om rätt till tillgång till försvarare. FRA:s belägg från 2016 visar emellertid att EU:s medlemsstater fortfarande har en del kvar att göra i fråga om dessa direktiv. Det handlar framför allt om att anta politiska åtgärder – till exempel konkret vägledning och utbildning om hur rättigheterna skyddas för misstänkta och åtalade personer.

För dessa tre direktiv gäller också att möjligheterna att utbyta kunskap, god praxis och erfarenheter inte har utnyttjats fullt ut. Ett sådant utbyte skulle bidra till att skapa ett EU-rättssystem som präglas av samverkan och respekterar grundläggande rättigheter.

FRA:s yttrande 8.2

EU:s medlemsstater bör – i nära samarbete med Europeiska kommissionen och andra EU-organ – fortsätta sitt arbete för att säkerställa att de processuella rättigheterna i straffrättsliga förfaranden avspeglas i de nationella rättsordningarna och tillämpas effektivt i hela EU. Detta skulle kunna omfatta att erbjuda straffrättsliga aktörer riktad och praktisk vägledning samt att skapa bättre förutsättningar för kommunikation mellan dessa aktörer.

Under 2016 fokuserade många EU-medlemsstater på att uppfylla de åtaganden som införts genom brottsofferdirektivet – till exempel att nå ut till fler brottsoffer samt att stärka kapaciteten och finansieringen för verksamheter som ger stöd till brottsoffer, vilket även inbegriper verksamheter som är specialiserade på särskilt utsatta brottsoffer som barn. En märkbar positiv trend var att mer än en fjärdedel av medlemsstaterna ökade sin finansiering till verksamheter för stöd till brottsoffer, vilket resulterade i att sådana tjänster utökades och förbättrades. Trots dessa framsteg finns det fortfarande en tydlig brist i flera EU-medlemsstater: avsaknaden av en allmän verksamhet för stöd till brottsoffer – vilket innebär att inte alla brottsoffer i EU har möjlighet att få det stöd som kan vara avgörande för att de ska kunna ta tillvara sina rättigheter.

FRA:s yttrande 8.3

EU:s medlemsstater bör ta itu med bristerna i fråga om allmänna verksamheter för stöd till brottsoffer. Det är viktigt att brottsoffer får förutsättningar och verktyg för att effektivt kunna ta tillvara sina rättigheter i enlighet med de minimistandarder som fastställs i brottsofferdirektivet. Detta bör inbegripa att stärka kapacitet och finansiering för omfattande verksamheter för stöd till brottsoffer som alla brottsoffer kan få tillgång till kostnadsfritt. I enlighet med direktivet bör EU:s medlemsstater även stärka specialiserade verksamheter för särskilt utsatta brottsoffer, till exempel barn och personer som har utsatts för hatbrott.

Under 2016 undertecknade de tre sista EU-medlemsstaterna (Bulgarien, Tjeckien och Lettland) Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen). I en annan medlemsstat (Polen) gjordes däremot uttalanden om att landet kunde komma att avsäga sig sina åtaganden enligt konventionen. När det handlar om att fastställa europeiska standarder för att skydda kvinnor mot våld är Istanbulkonventionen det viktigaste referensdokumentet. Framför allt enligt artikel 52 om besöksförbud åläggs parterna att säkerställa att behöriga myndigheter ska bemyndigas att besluta att den som utövar våld i hemmet måste lämna brottsoffrets bostad. Detta är i linje med brottsofferdirektivet, varigenom EU:s medlemsstater åläggs att säkerställa att brottsoffer skyddas mot upprepade brott. Hittills har dock endast ungefär hälften av EU:s medlemsstater infört lagstiftning som genomför detta i enlighet med Istanbulkonventionen. I de medlemsstater som har relevant lagstiftning har det inte heller utvärderats om den har fått avsedd effekt.

FRA:s yttrande 8.4

Samtliga EU-medlemsstater bör överväga att ratificera Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen) samt att genomföra denna konvention. I enlighet med artikel 52 i Istanbulkonventionen samt för att säkerställa att personer som har utsatts för våld i hemmet får ett omedelbart och tillförlitligt skydd mot ytterligare brott bör EU:s medlemsstater införa och effektivt genomföra lagbestämmelser som gör det möjligt för polisen att besluta om att den som utövar våld i hemmet ska förbjudas att gå in i brottsoffrets bostad samt hålla sig på ett säkert avstånd från brottsoffret. EU-medlemsstater som redan har infört sådan lagstiftning bör utvärdera hur effektiv den faktiskt är i praktiken.

9. Utvecklingen i fråga om genomförandet av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Tio år efter att FN:s generalförsamling antog konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fortsätter den att fungera som drivkraft för betydande förändringar i EU:s och medlemsstaternas politik och lagstiftning. I samband med att uppmärksamheten gradvis flyttas från de första reformerna med anknytning till konventionen till att befästa de framsteg som gjorts, ökar betydelsen av rekommendationerna om översyn och klagomålsmekanismer på internationell, europeisk och nationell nivå för att identifiera brister i genomförandet. Övervakningsmekanismer som inrättas i enlighet med artikel 33.2 i konventionen kan vara viktiga verktyg för att driva på uppföljningen av rekommendationerna, i synnerhet av dem som härrör från den granskning som kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning gjort – men för att dessa mekanismer ska vara effektiva krävs en oberoende ställning, tillräckliga resurser och en solid rättslig grund.

Efter 2015 års granskning av EU:s framsteg med att genomföra FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vidtog EU-institutionerna ett antal lagstiftande och politiska åtgärder för att följa upp vissa av rekommendationerna från kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som understryker EU:s åtagande att uppfylla sina skyldigheter enligt konventionen. Kommitténs omfattande rekommendationer anger en plan för rättsliga och politiska åtgärder inom EU:s behörighetsområde och är relevanta för alla EU:s institutioner, organ och byråer.

FRA:s yttrande 9.1

EU bör föregå med gott exempel genom att se till så att kommitténs rekommendationer snabbt genomförs för att främja att konventionen genomförs fullt ut. Detta förutsätter ett nära samarbete mellan EU:s institutioner, organ och byråer – under samordning av Europeiska kommissionen som är kontaktpunkt för genomförandet av denna konvention – samt med medlemsstaterna och organisationer för personer med funktionsnedsättning. Metoderna för detta samarbete bör fastställas i en övergripande strategi för att genomföra konventionen, i enlighet med rekommendationerna från kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Åtgärderna för att genomföra konventionen har bidragit till att driva fram en rad olika rättsliga och politiska reformer i EU under 2016, när det gäller allt från tillgänglighet till inkluderande utbildning, deltagande i det politiska livet och möjlighet att leva självständigt. För vissa initiativ på EU- och medlemsstatsnivå har däremot ett människorättsbaserat synsätt på funktionsnedsättningar inte integrerats fullt ut enligt kraven i konventionen, eller också saknas det tydliga riktlinjer för genomförandet för att initiativen ska få avsedd effekt.

FRA:s yttrande 9.2

EU och dess medlemsstater bör intensifiera insatserna för att integrera konventionens normer i sina rättsliga och politiska ramar för att säkerställa att det människorättsbaserade synsätt på funktionsnedsättningar som fastställs i konventionen avspeglas fullt ut i lagstiftning och politiskt beslutsfattande. Detta skulle kunna omfatta en omfattande översyn av lagstiftningen för att säkerställa att den överensstämmer med konventionen. Riktlinjer om genomförandet bör innehålla tydliga mål och tidsramar samt kartlägga vilka aktörer som har ansvaret för reformer.

De projekt som har godkänts för EU:s struktur- och investeringsfonder (ESI-fonderna) under 2016 visar att det inom många olika områden förekommer initiativ för att genomföra konventionen i EU:s medlemsstater som sannolikt kan få ekonomiskt stöd från ESI-fonderna. Förhandsvillkoren – villkor som måste vara uppfyllda innan medlen får användas – är ett sätt att säkerställa att dessa medel bidrar till att främja genomförandet av konventionen. Efterhand som de projekt som finansieras via ESI-fonderna börjar genomföras kommer nationella övervakningskommittéer att få allt större betydelse för att säkerställa att medlen används enligt kraven i konventionen.

FRA:s yttrande 9.3

EU och dess medlemsstater bör snabbt genomföra åtgärder för att säkerställa att de förhandsvillkor som är knutna till funktionsnedsatta personers rättigheter tillämpas fullt ut så att EU:s struktur- och investeringsfonder kan ge bästa tänkbara stöd till konventionens genomförande. För att möjliggöra en effektiv övervakning av ESI-fonderna och deras resultat bör EU och medlemsstaterna även vidta åtgärder i syfte att säkerställa att det samlas in lämpliga och användbara uppgifter om hur fonderna används.

Enligt de belägg som FRA har samlat in under 2016 kan rättsliga och utomrättsliga klagomålsmekanismer ha stor betydelse för att identifiera brister i konventionens genomförande och förtydliga tillämpningsområdet för konventionens krav. Flera fall som rör icke-diskriminering i arbetslivet visar hur de olika normerna på FN-nivå, EU-nivå och nationell nivå kompletterar varandra och är av ömsesidig betydelse.

FRA:s yttrande 9.4

EU och dess medlemsstater bör vidta åtgärder för att öka relevanta rättsliga och utomrättsliga klagomålsmekanismer kunskap om konventionen i syfte att ytterligare stärka dessa mekanismers betydelse för att säkerställa konventionens genomförande. Detta skulle kunna inbegripa att utarbeta utbildningsmoduler och fastställa villkor för att utbyta olika länders erfarenheter och praxis.

Vid utgången av 2016 var det endast Irland som inte hade ratificerat konventionen, trots att de viktigaste reformer som krävs för ratificering nu har genomförts. Ytterligare fem medlemsstater och EU har ännu

inte ratificerat det fakultativa protokollet till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, genom vilket det blir möjligt för enskilda personer att lämna in klagomål till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt detta protokoll kan kommittén också ta initiativ till konfidentiella undersökningar efter att ha erhållit "tillförlitlig information som utvisar allvarliga eller systematiska kränkningar" av de rättigheter som anges i konventionen (artikel 6).

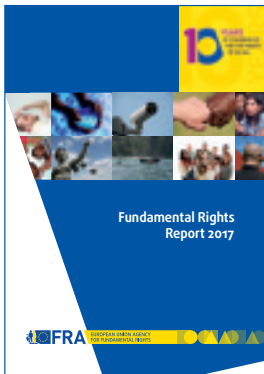
FRA:s yttrande 9.5

De EU-medlemsstater som ännu inte har blivit part i konventionen och/eller det fakultativa protokollet bör överväga att snabbt genomföra de åtgärder som krävs för att säkerställa sin ratificering så att dessa instrument kan ratificeras fullt ut i hela EU. EU bör även överväga att snabbt genomföra åtgärder för att godkänna det fakultativa protokollet.

Vid utgången av 2016 var det fyra av de 27 EU-medlemsstater som ratificerat konventionen som ännu inte hade upprättat eller utsett en mekanism för att främja, skydda och övervaka genomförandet av konventionen i enlighet med artikel 33.2 i konventionen. FRA:s belägg visar också att vissa av de befintliga mekanismerna inte fungerar så effektivt som de hade kunnat göra till följd av otillräckliga resurser, avsaknaden av en stabil rättslig grund, oförmåga att säkerställa ett systematiskt deltagande av personer med funktionsnedsättning samt bristande oberoende i enlighet med Parisprinciperna för hur nationella människorättsorganisationer ska fungera.

FRA:s yttrande 9.6

EU och dess medlemsstater bör överväga att anslå tillräckliga och stabila ekonomiska resurser och personalresurser till de övervakningsmekanismer som inrättats i enlighet med artikel 33.2 i konventionen. Det bör göra det möjligt för dem att utföra sina arbetsuppgifter på ett effektivt sätt samt säkerställa en effektiv övervakning av konventionens genomförande. Som framgår av FRA:s rättsliga yttrande om kraven enligt artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning utifrån ett EU-perspektiv (2016) bör de även överväga att garantera övervakningsmekanismernas varaktighet och oberoende genom att säkerställa att de har en solid rättslig grund och att deras sammansättning och verksamhet sker i överensstämmelse med Parisprinciperna för hur nationella människorättsinstitutioner ska fungera.

Olika insatser genomfördes på både EU-nivå och nationell nivå för att stärka grundläggande rättigheter under 2016, men samtidigt hotade vissa åtgärder att undergräva skyddet av dem. FRA:s *Rapport om grundläggande rättigheter 2017* innehåller en granskning av de viktigaste händelserna i EU från januari till december 2016 och sammanfattar FRA:s yttranden om dem. Rapporten tar upp både framsteg och återstående problemområden och ger inblick i de viktigaste frågorna som formar diskussionen om grundläggande rättigheter i hela EU.

Årets fokusavsnitt innehåller en genomgång av de senaste tio årens framsteg inom grundläggande rättigheter i EU. I de övriga kapitlen diskuteras EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och medlemsstaternas användning av den, jämställdhet och icke-diskriminering, rasism, främlingsfientlighet och därmed sammanhängande intolerans, integration av romer, asyl och migration, informationssamhället, sekretess och uppgiftsskydd, barns rättigheter, tillgång till rättslig prövning samt utveckling när det gäller genomförandet av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Mer information:

Den fullständiga rapporten från FRA, *Rapport om grundläggande rättigheter 2017 (Fundamental Rights Report 2017)*, finns här: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/fundamental-rights-report-2017>

Se även relaterade FRA-publikationer:

- FRA (2017), *Rapport om grundläggande rättigheter 2017 – FRA:s yttranden*, Luxemburg, Publikationsbyrån, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/fundamental-rights-report-2017-fra-opinions> (tillgänglig på alla 24 officiella EU-språk)
- FRA (2017), *Between promise and delivery: 10 years of fundamental rights in the EU*, Luxemburg, Publikationsbyrån, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/10-years-fundamental-rights> (finns på engelska och franska)

För tidigare årsrapporter från FRA om utmaningar och resultat när det gäller grundläggande rättigheter i Europeiska unionen under ett specifikt år, se: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (finns på engelska, franska och tyska).

Publikationsbyrån

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike
Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2017
Foto: © iStockphoto; Europeiska kommissionen; OSCE (Milan Obradovic)

Print: ISBN 978-92-9491-660-0, doi:10.2811/688832
PDF: ISBN 978-92-9491-677-8, doi:10.2811/618635